

Politike Republike Srbije prema Hrvatima kroz prizmu izgradnje tzv. bunjevačke nacije

Sažetak

U radnji se usporedo prate posljedice manjinskih politika u Republici Srbiji vođenih od konca 80-ih godina XX. stoljeća do danas prema Hrvatima u Vojvodini te proces, od strane države Srbije potican i podržavan, izgradnje tzv. bunjevačke nacije. Pri tomu razlikujemo nekoliko faza takvih politika. Prvu fazu, koja je trajala do konca 1995., imenujemo kao fazu nijekanja postojanja Hrvata u Vojvodini, što je pratilo etnički motivirano nasilje prema Hrvatima, uz slučajeve ubojstva kao ishodom, uz istodobni afirmativan odnos prema Bunjevcima i Šokcima koji su nijekali hrvatski nacionalni identitet. U drugoj je fazi, od 1996. pa do sloma Miloševićeva režima, bilo na djelu toleriranje postojanja Hrvata ali onemogućavanje razvoja njihove manjinske institucionalne infrastrukture i zaprječavanja ostvarivanja manjinskih prava u prostorima državnog sustava (prosvjeta, informiranje, kultura i službena uporaba hrvatskog jezika), dok su osnaženi procesi izgradnje tzv. bunjevačke nacije. Za vrijeme vlade Zorana Đinđića, od 2001. do 2003., imamo značajne otklone od Miloševićevog naslijeđa – Hrvatima se priznaje status nacionalne manjine i počinju se ostvarivati manjinska prava te uspostavljati manjinska nacionalna infrastruktura, a izgradnja tzv. bunjevačke nacije gubi državnu potporu. Dvije vlade Vojislava Koštunice, u razdoblju od 2004. do 2008., na planu manjinskih politika uvode određene restauracijske tendencije, napose kada je u pitanju potpora izgradnje tzv. bunjevačke nacije, te šire prostor simulacija prema rješavanju manjinskih pitanja, što se posebice negativno odrazilo na Hrvate u Vojvodini. Posljednja srbijanska vlada Mirka Cvetkovića nije pokazala veći interes za rješavanje problema s kojima su se predstavnici hrvatske zajednice suočavali, recimo u području obrazovanja, dok je proces izgradnje tzv. bunjevačke nacije dobio na većoj kvaliteti – država financira standardizaciju bunjevačkog govora.

Ključne riječi: Hrvati, tzv. bunjevačka nacija, manjinske politike, Srbija

Uvodne napomene

U radnji polazimo od temeljne postavke da su Bunjevci, mjereno znanstvenim i objektivnim kriterijima – etničko podrijetlo, jezik, elementi tradicijske kulture i vjerska pripadnost,¹ integralni dio suvremene hrvatske nacije. Imenom, pak, Bunjevci, oslanjajući se na uvriježenu uporabu ovoga etnonima u tradiciji, označavamo onu skupinu hrvatskog naroda koja stoljećima živi na prostoru lijeve obale srednjeg toka Dunava – na zemljopisnom prostoru koji se naziva Bačka. To je, dakle, regionalno ime za hrvatski živalj, koje je, istina, prisutno i u nekim drugim krajevima hrvatskoga nacionalnog prostora (Hercegovina, Primorje, Lika...), no, budući da je ovdje ono ostalo najdulje i najčešće u uporabi, danas se imenom Bunjevci oslovljava i naziva mahom jedan dio Hrvata u Bačkoj. Međutim, ova se znanstveno utemeljena činjenica, naime da su Bunjevci integralni i sastavni dio suvremene hrvatske nacije,² snažno i na različite načine počela nijekati u Republici Srbiji koncem osamdesetih godina XX. stoljeća. Naznačene niječuće aktivnosti nisu bile očitovane samo u ravni znanosti, nego su one smjerale i u ravan društvenoga – poduzimana su, naime, određena djelovanja koja su za posljedicu imala stvaranje tzv. bunjevačke nacije.

---

¹ Ovim, naravno, ne tvrdimo kako su nacije nekakve izvorne i prirodne realnosti s nepromjenljivim i mogućim esencijalističkim elementima već samo navodimo da imaju vlastite objektivne značajke, koje onda njihove pripadnike određuju kao unutar sebe veoma srodne a različite u odnosu na nacionalnu drugost!

² Ovdje napominjemo da našim napisom ne želimo osporiti ili zanijekati dostignuće liberalne demokracije glede prava svakoga čovjeka da se u nacionalnom smislu izjašnjava onako kako se osjeća i želi, nego više podvrgnuti kritici produkciju i miješanje države u identitetske prijevore određene, u našem slučaju hrvatske, nacionalne zajednice.

Treba odmah istaknuti kako to nije bio nikakav povijesni *novum* za ove pripadnike hrvatskog naroda.³ Naime, od druge polovice XIX. stoljeća postoji relativno stalno nastojanje, koje se, istina, mijenjalo po naravi, opsegu i ekstenziji, isprva u mađarskim a kasnije u srbijanskim znanstvenim, kulturnim i političkim krugovima, nijekanja pripadnosti Bunjevaca hrvatskom narodu te njihova izdvajanja iz korpusa hrvatskoga naroda stvaranjem zasebnoga bunjevačkog narodnosnog subjektiviteta. Ovi su, pak, procesi tijekom 80-ih godina XX. stoljeća revitalizirani i osnaženi, a uobličavali su se osmišljavanjem i iniciranjem od strane državnih institucija Republike Srbije te, uz podršku nekoliko desetaka Hrvata koji su se počeli izjašnjavati samo Bunjevcima,⁴ opetovanim realiziranjem projekta izgradnje tzv. bunjevačke nacije.⁵

Srbija – država zakašnjele demokratske tranzicije i manjinske politike

Srbija je među posljednjim državama u Europi i regiji ušla u proces demokratske tranzicije, što je posljedično utjecalo i na društveni položaj hrvatske zajednice u Vojvodini. Naime, koncem 80-ih godina XX. stoljeća i slomom socijalizma nije se u Srbiji dogodila demokratska tranzicija, već se stvorio jedan autoritarni režim na čelu sa Slobodanom Miloševićem i Socijalističkom partijom Srbije, koji se, istina, služio simulacijama određenim konstitutivnim čimbenicima demokracije (izbori, podjela vlasti, sloboda medija...). Snažan legitimacijski temelj njegova režima bio je etnički nacionalizam, koji je skončavao u etničkim motiviranom nasilju na unutarnjem planu, što se zbivalo početkom 1990-ih godina spram Hrvata u Vojvodini a vrhunilo događajima na Kosovu 1998. godine i zračnom intervencijom snaga NATO pakta u prvoj polovici 1999., te „izvozom“ nacionalistički motivirane agresije početkom 1990-ih godina, prije svega spram Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Budući da je proces demokratske tranzicije započeo porazom Slobodana Miloševića i njegovih političkih partnera na saveznim izborima u rujnu 2000. i republičkim u prosincu 2000., Srbija se kao država znade imenovati i kao „zemlja zakašnjele tranzicije“. Usto, valja napomenuti da, za razliku od većine srednjo- i istočnoeuropskih država koje su koncem osamdesetih godina XX. stoljeća napuštale politički sistem s nepodijeljenom vlašću i socijalizam kao njegov legitimacijski temelj, proces demokratske tranzicije u Srbiji nije bio pravolinijsko-uzlazan niti, pak, kontinuiran.⁶ Jedna od posljedica takva stanja jest i to što je Srbija zemlja sa slabo razvijenim demokratskim institucijama. Drugim riječima, Srbija je država koja je još uvijek pravno neizgrađena, institucionalno nedovršena i, stoga, neefikasna, to jest slaba država. Temeljni kriterij za „slabost“ države Srbije nalazimo u

---

³ Pregnantan prikaz toga može se naći u radnji Milane Černelić „Nastojanja da se bačkim Bunjevcima ospori pripadnost hrvatskom narodu“ (u: *Studia Ethnologica Croatica*, Vol. 6, Zagreb 1994., str. 85-103). U ovoj dokumentiranoj studiji o povijesti ovoga procesa autorica izdvaja tri glavne idejne linije takvih nastojanja: a) neutraliziranje Bunjevaca isticanjem njihove posebnosti (oni su samo Bunjevci) – prisutno do 1918. i od konca 80-ih godina XX. stoljeća; zatim b) dopuštanje da mogu biti Srbi i Hrvati, uz naglasak da je bitno da su Južni Slaveni – prisutno neposredno nakon Prvog svjetskog rata u srbijanskim krugovima; te posljednje c) ideja da Bunjevci nisu Hrvati, već Srbi katoličke vjere – najekstremnija varijanta nijekanja hrvatstva Bunjevaca koju su zagovarali neki srbijanski ali i bunjevački autori (npr. Alba M. Kuntić).

⁴ Ovakav, relativno atipičan, način imenovanja u radnji slobodni smo koristiti na temelju razloga što je jedan broj bunjevačkih prvaka koji su počeli nijekati svoj hrvatski nacionalni identitet na kraju XX. stoljeća koncem 60-ih i početkom 70-ih godina djelovao s otvorenih hrvatskih stajališta, kao što su, na primjer, Marko Peić, prvi predsjednik Obnoviteljske bunjevačke matice, ili Nikola Babić, prvi predsjednik *Bunjevačke i šokačke stranke*, te prvi predsjednik Bunjevačkog nacionalnog vijeća (o tome vidi šire u: Naco Zelić, „Hrvatsko proljeće i bački Hrvati“, u: *Dani Balinta Vujkova : dani hrvatske knjige i riječi – Zbornik radova 2002.-2005.*, str. 215-243).

⁵ Dakako, bio je to tek jedan, ne tako veliki, dio ukupne destruktivne politike koju je generiralo i realiziralo srbijansko političko vodstvo na čelu sa Slobodanom Miloševićem koje je vrhunilo u agresivnim ratovima na prostoru bivše Jugoslavije spram, prije svega, Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

⁶ Recimo, dbrzo nakon ubojstva srbijanskoga premijera Zorana Đinđića u ožujku 2003., on je zaustavljen u pojedinim segmentima društva (npr. gospodarstvo), a dolaskom na vlast u Srbiji Vlade na čelu s Vojislavom Koštunicom početkom 2004., imao je nejednak intenzitet. Slično se može, čini se, konstatirati i za posljedice vlade Republike Srbije na čelu s predsjednikom Mirkom Cvetkovićem (2008.-2012.).

nemogućnosti primjene vlastitih zakona od strane državnih tijela i uprave, to jest u nemogućnosti suobražavanja djelovanja državnoga institucionalnog okvira spram normi zakona.⁷

Na temelju iznijetoga jasno je da u Srbiji od 1990.-ih godina nije postojala dosljedna manjinska politika koja bi počivala na vrijednosnom okviru multikulturalnosti, te načelima etnokulturalne pravednosti i jednakosti. Naprotiv! Na djelu su bile manjinske politike⁸ s negativnih sadržajnim sastavnicama. Drugim riječima, u Srbiji su tek nakon promjene vlasti koju je predvodio Slobodan Milošević 2000. učinjeni značajni pomaci u pogledu unapređenja manjinskih prava. To se odnosilo kako na suobličavanje normativnoga okvira europskim standardima, tako i na planu izgradnje pratećih institucija manjinske zajednice i primjene zakonodavnoga okvira. Recimo, za vrijeme Vlade predsjednika Zorana Đinđića (2001.-03.) učinjeni su prvi odlučujući otkloni od Miloševićeva naslijeđa u odnosu prema manjinskom pitanju – od djelatnoga nastojanja da i predstavnici jednoga broja nacionalnih manjina budu zastupljeni u vlasti, preko usvajanja Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina na saveznoj razini (veljača 2002.),⁹ pa do proaktivnoga držanja vlasti i državnih tijela spram problema s kojima su se suočavali pripadnici nacionalnih manjina.¹⁰

Pa ipak, o mjerama državnih vlasti u području identitetskih pitanja čiji su subjekti pripadnici nacionalnih manjina u Srbiji nakon 2000. godine treba reći kako je ona bila nekonzistentna a njezina je narav uvelike ovisila o senzibilitetu spram manjina onih stranaka i koalicija koje su bile na vlasti. Kada je riječ o spomenutoj nekonzistentnosti manjinskih politika, valja navesti da su za vrijeme dok je predsjednik srbijanskih Vlada bio Vojislav Koštunica (2004.-08.) neki pozitivni procesi u manjinskim politikama zaustavljeni (npr. izgradnja institucija koje je predvidio Zakon o manjinama, kao što je prema članku 18 Savezni savjet za nacionalne manjine, koji nikada nije utemeljen), institucionalni okvir je degradiran (npr. Vlada Srbije je početkom lipnja 2006. ukinula Ministarstvo za ljudska i manjinska prava DZ SiCG i osnovala Službu za ljudska i manjinska prava, instituciju slabije važnosti od ministarstva), na djelu su znale biti čak i restauracijske tendencije, napose u području politike financiranja (npr. hrvatska zajednica je bila u odnosu na druge manjine visoko podzastupljena kada je u pitanju količina sredstava koju su dijelovi državne uprave izdvajali za nacionalne manjine, a napose u odnosu na Bunjevce),¹¹ a osnažena je i selektivnost u primjeni Zakona (npr. odredbe o javnoj uporabi nacionalnih simbola nisu se primjenjivale sve do prosinca 2007., kada je donijet novi zakon o lokalnoj samoupravi). Iz rakursa interesa hrvatske zajednice, valja istaknuti da su upravo u vrijeme kada je predsjednik srbijanske vlade bio Vojislav Koštunica, osnažene aktivnosti od strane države na izgradnji tzv. bunjevačke nacije,¹² koje su za vrijeme Đinđićeve vladavine zamrle, budući

---

⁷ Recimo, u domeni manjinskih prava neke odredbe Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina iz 2002. godine nikada nisu zaživjele (npr. osnutak Fonda za nacionalne manjine, čl. 20).

⁸ Pod pojmom „manjinska politika“ podrazumijevamo korpus specifičnih programa, pravnog okvira i institucionalnih mehanizama te konkretnih aktivnosti javnih vlasti, političkih aktera, državnih institucija i civilnih organizacija na uspostavljanju, razvoju i ostvarivanju sistemskih garancija za zaštitu nacionalnih i kulturnih identiteta pripadnika manjinskih zajednica ili, pak, u negativnom smislu, njihova onemogućavanja i zaprječavanja

⁹ *Službeni list SRJ*, br. 11/2002.

¹⁰ No, to ne znači da nisu i da još uvijek ne postoje određeni problemi, no oni nisu samo i uvijek situirani toliko u sferi legaliteta, koliko u području razvoja institucija i u primjeni zakonodavnoga okvira. Dodatno, odsustvo principa vladavine prava u Srbiji cijelo vrijeme uvjetovalo je sljedeću pojavu: nepoštivanje propisa koji se odnose i na manjinska prava od strane nosilaca vlasti nije bio ne samo rijedak slučaj, nego su izostajale i sankcije za kršenje manjinskih prava.

¹¹ Recimo, tri puta više Hrvata u Vojvodini dobilo je 2006. godine od nekoliko tajništva Izvršnoga vijeća AP Vojvodine 1.142.750 dinara, a Bunjevci 620.000!

¹² To je bilo pračeno i stanovitom agresivnošću u napadima na pojedine prvake hrvatske zajednice. Među njima ističemo činjenicu da je *Bunjevačka stranka* sredinom 2005. kazneno tužila čelnika Demokratskoga saveza Hrvata u Vojvodini Petra Kuntića, zbog izjave na Godišnjoj skupštini Demokratskoga saveza Hrvata u Vojvodini da Republika Srbija i nadalje radi na umjetnoj podjeli dijela Hrvata u Vojvodini stvaranjem zasebnoga naroda Bunjevaca. Kao gosti na Skupštini nazočili su tada i predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić i predsjednik Republike Srbije Boris Tadić, što je imalo i veću specifičnu težinu. Godinu dana kasnije, Mirko Bajčić će u ime Bunjevačkoga nacionalnog vijeća zatražiti smjenu Petra Kuntića s mjesta dogradonačelnika Subotice zbog jedne njegove izjave dane zagrebačkom tjedniku *Globus* u kojoj je,

da su politički predstavnici onih Hrvata koji se od konca osamdesetih godina XX. stoljeća izjašnjavaju samo Bunjevcima bili na strani poraženih snaga, to jest ne samo da su podržavali nedemokratski režim Slobodana Miloševića nego su bili njegov integralni dio.¹³

Isto tako, valja istaknuti i činjenicu da su pitanja zaštite nacionalnih manjina i razvoj konkretnih manjinskih politika u Srbiji bila gotovo cijelo vrijeme u sjeni važnijih političkih pitanja, kao što su ona vezana uz sudbinu Državne zajednice Srbije i Crne Gore,¹⁴ zatim status Kosova¹⁵ i reguliranja obveza prema Tribunalu u Haagu, što je značajno otežavalo unapređenje kako normativnoga tako i institucionalnoga okvira manjinskih prava u Srbiji. Recimo, sljedeći sistemski zakon od značaja za manjine bit će donijet tek nakon sedam godina: koncem kolovoza 2009! Riječ je o Zakonu o nacionalnim vijećima nacionalnih manjina.¹⁶ S obzirom da su nacionalna vijeća nacionalnih manjina prema Zakonu iz 2002. godine predviđeni kao glavna tijela manjinske samouprave nacionalnih manjina u Srbiji, neusvajanje ovoga zakona bila je ne samo velika kočnica u nadogradnji pravnoga okvira u oblasti manjinskih prava, nego je izravno otežavalo funkcioniranje nacionalnih vijeća. Na primjer, u slučaju Hrvatskoga nacionalnog vijeća njegov mandat je, umjesto četiri – do konca 2006., trajao punih sedam i pol godina – do sredine 2009.!

Naznaka o izgradnji nacije i pitanje Bunjevaca u povijesnome kontekstu¹⁷

Nacija je pojava modernoga doba – nastaje s epohom industrijalizma i demokracije, te od tada postaje jedan od najvažnijih legitimacijskih temelja suvremenih država.¹⁸ Premda postoji više određenja, u radnji ćemo koristiti odredbu nacije britanskoga sociologa Anthony D. Smitha iz njegovog djela *Nacionalni identitet*: to je „imenovana ljudska populacija sa zajedničkom povijesnom teritoriju, zajedničkim mitovima i sjećanjima, zajedničkom masovnom, javnom kulturom, zajedničkom ekonomijom i zajedničkim zakonskim pravima i dužnostima svih pripadnika“¹⁹. Uz ove sastavnice, u literaturi se obično zatiče i to da ona mora imati i zajednički projekt za budućnost te pretendirati na pravo da sobom vlada.²⁰ Drugim riječima, radi se o složenome sociokulturnom

---

kako je Bajić rekao, Kuntić iskazao vjerovanje „da se između Zagreba i Beograda razvijaju novi odnosi i da će za nekoliko godina Bunjevci biti stvar prošlosti“ – vidi o tome na:

<http://www.suboticadanas.info/html/index.php?module=Pagesetter&func=viewpub&tid=3&pid=164&arc=164>, pristupano 29. srpnja 2012.

¹³ To vrijedi i za njihovu uključenost u Miloševićeve ratne projekte (vidi: Zvonimir Perušić, „Ako treba, i puške u ruke“, u: *Subotičke novine*, br. 29, Subotica, 1991., str. 7). Tako su za vrijeme srbijanske agresije na Republiku Hrvatsku, oni koji su se izjašnjavali Hrvatima, bili u subotičkoj općini značajno više pozivani u rezervni sastav jugoslavenske vojske, a oni koji su se izjašnjavali Bunjevcima ili Šokcima i bili uključeni u njihove institucije, prije svega u Bunjevačku i šokačku stranku, često su, kao pričuvni policajci u mjestima u kojima su bunjevački Hrvati živjeli, bili oni koji su uručivali takve pozive, čime su bili prepoznavani kao aktivni dionici „Miloševićevoga zločinačkog pothvata“.

¹⁴ Riječ je o državi sljednici Savezne Republike Jugoslavije (utemeljena nakon raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 27. travnja 1992., koju su činile dvije članice: Republika Srbija i Republika Crna Gora), formalno nastala 4. veljače 2003., koja je trajala do osamostaljena Crne Gore na referendumu održanom 21. svibnja 2006. godine i odluke o proglašenju nezavisnosti Skupštine Crne Gore od 3. lipnja iste godine.

¹⁵ Nakon intervencije NATO pakta 1999. godine (24. ožujka – 10. lipnja), Kosovom je upravljala administracija Ujedinjenih Naroda, a 17. veljače 2008. albanske vlasti na Kosovu donijele su odluku o proglašenju neovisnosti, uz snažno protivljenje srbijanskih vlasti, velikoga broja političkih partija, Srpske pravoslavne crkve, kulturne elite i, uopće, javnosti.

¹⁶ *Službenik glasnik Republike Srbije*, br. 72/2009, Beograd.

¹⁷ O ovome što slijedi vidi više u radnji Tomislava Žigmanova „Izgradnja tzv. bunjevačke nacije u Srbiji i vanjska politika Republike Hrvatske“, u: *Identitet bačkih Hrvata*, Hrvatski institut za povijest i Hrvatsko akademsko društvo, Zagreb-Subotica, 2010., str. 319-355.

¹⁸ Pregnantno o tome vidi u: Hans-Ulrich Wehler, *Nacionalizam : povijest, oblici, posljedice*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2005.

¹⁹ Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, Biblioteka XX vek, Beograd 1998., str. 30.

²⁰ Etničkim, pak, zajednicama onda neki od tih elemenata nedostaje – one ne moraju imati „svoju“ teritorijalnu domovinu, zatim kultura im ne mora biti u cijelosti javna, ne očituju podjelu rada, ne moraju posjedovati ni zajedničke zakone... Toga će, naravno, biti i svjesni idejni tvorci izgradnje tzv. bunjevačke nacije, budući da će oni taj proces modelirati u slučaju Bunjevaca više prema značajkama koje posjeduju etničke zajednice – npr. nijekanjem postojanja njihove

konstruktu koji se pojavio u određenom povijesnom trenutku i traje do danas, a sadrži više uzajamno povezanih komponenti – nacija u sebi uključuje pet činitelja ili dimenzija: psihološku, kulturnu, političku, teritorijalnu i povijesnu, koji onda za subjekt imaju ili pojedinca ili društvenu skupinu ili organizaciju ili, pak, na koncu samu državu kao nacionalnu državu.

Za temu naše radnje važno je napomenuti da suvremena društvena teorija poznaje dva idealno-tipska modela nastanka suvremenih nacija:²¹ prvi je *politička* nacija ili *građanski* model nacije, koji podrazumijeva zajednicu ljudi koji se pokoravaju istim zakonima i institucijama u granicama date teritorije, koji imaju sličnu kulturu – skup zajedničkih poimanja i stremljenja, sentimentata i ideja, što se osigurava putem javnog sistema obrazovanja i masovnim medijima. Kao primjer ovoga modela najčešće se ističu američka ili francuska nacija. Drugi je model izgradnje nacije nezapadni, točnije njemački ili *etnički* model suvremene nacije gdje se naglašava činjenica da se udioništvo u zajednici stječe rođenjem i rodnom kulturom – pripadanjem *narodu*, što se zadobiva, bilo formalnom bilo neformalnom, općom socijalizacijom. U kontekstu, pak, teme naše radnje napominjemo kako su i sve južnoslavenske nacije primarno izgrađene prema ovome modelu, uz naglasak da su u tim procesima postojale međusobne razlike.²² To konkretno znači da su, kao i drugi Hrvati uostalom, i bunjevački Hrvati, kao istočni rubni dijelovi hrvatskog etničkog prostora, živeći do 1918. na teritoriju Ugarske a kasnije u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, to jest Kraljevini Jugoslaviji sudjelovali u nacionalno-integracijskim procesima hrvatske nacije po preovlađujućim sastojinama etničkoga modela izgradnje suvremene nacije.²³

I dok se dominantna nacija u Ugarskoj – Mađari – uvelike integrirala po drugome modelu, koristeći se usto navedenim resursima autonomije vlastite države u Austro-Ugarskoj, u čemu vjerojatno treba tražiti osnovne poluge uspješnosti asimilacijskih procesa u Ugarskoj u XIX. stoljeću, čega su objekti bili i bunjevački Hrvati, dotle će oni istodobno, kao izvandomovinski rubnici hrvatstva, bez resursa države, sa slabom vertikalnom etnijom i zakašnjelom i ne previše snažnom vernakularnom mobilizacijom, u nacionalno-integracijskim procesima određene rezultate postignuti u području okupljanja, isprva dominantno crkvene a kasnije i sve brojnije svjetovne inteligencije, i njihovoga zalaganja za pozitivnim politikama priznavanja od strane Ugarske i okrenutosti k narodu – afirmaciji i privrženosti vrijednostima nacije, ustrojavanju sjećanja i tvorbi vlastitih nacionalnih mitova. Povijesno promatrano, ovi se procesi manje-više privode kraju uspostavom nacionalne države – u našem slučaju su to Ugarska koncem XIX. stoljeća i Kraljevina SHS, to jest Kraljevina Jugoslavija u prvoj polovici XX. stoljeća, te, premda još uvijek ne samostalnom, ali ipak s minimalnim elementima državnosti, Hrvatska – koje onda izgradnju vlastite nacije nastavljaju na način ovisan o naravi njezina nastanka.

Treba ovdje također istaknuti kako suvremena država ima monopol nad onim što pretendira da bude legitimna upotreba sile u okviru svojega demarkiranog teritorija, što je ne samo u funkciji pospješivanja procesa izgradnje nacije već on otvara prostor i za određene intervencije države u te procese. Naime, suvremena nacionalna država, napose ona gdje je nacija nastala po drugome modelu, teži ujediniti i podčiniti ljude njezinim pravilima, koristeći sredstva homogenizacije, stvarajući zajedničku kulturu, simbole, vrijednosti, oživljavajući tradiciju i mitove, ponekad ih čak i

---

eventualne matične domovine, što je ujedno bilo i u funkciji slabljenja institucionalnih mehanizama za zaštitu onih Bunjevaca koji nisu nijekali svoj hrvatski identitet.

²¹ Premda svjesni, ostavit ćemo po strani sve prijevode koji u sociologiji postoje uz ovu tipologiju iz razloga što oni nisu od presudne važnosti za glavnu temu naše radnje (o njima vidi više u: Milan Subotić, *Na drugi pogled : prilog studijama nacionalizma*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju i I.P. „Filip Višnjić“, Beograd 2007.).

²² Ono *primarno* smo istaknuli iz razloga što je svaka konkretna suvremena nacija često mješavina dvaju skupova navedenih dimenzija – i građanskopolitičkih elemenata i etničkoga supstrata, koji imaju svoja konkretna usadržanja, ali uvijek uz stanovitu prevagu sadržaja jednog od dva navedena idealnotipska modela.

²³ To onda znači da je u njih uvijek prvotni identifikacijski moment bio etničko-nacionalni – nikada za bunjevačke Hrvate nije, na primjer, korištena sintagma „mađarski“ ili „srbijanski Hrvati“, u političkom smislu njihova identiteta!

izmišljajući.²⁴ Kao takva, ona generira i asimilacijske procese spram etničkih inostranaca, što su bunjevački Hrvati nastanjeni u Bačkoj bili i za vrijeme Ugarske i za vrijeme Kraljevine SHS, to jest Kraljevine Jugoslavije.

Suvremena država s takvim značajkama raspolaže, prema mišljenju kanadskog filozofa Willa Kymlicke, sa sedam snažnih sredstava ili mehanizama u procesu izgradnje nacije: to su 1.) politika državljanstva, 2.) zakoni o jeziku, 3.) obrazovna politika, 4.) zapošljavanje u javnim službama, 5.) centralizirana vlast, 6.) nacionalni mediji, simboli i praznici, te 7.) vojna služba.²⁵ Živeći u Ugarskoj, a kasnije i u Kraljevini SHS i Kraljevini Jugoslaviji, Bunjevci su bili objekti, u većini, negativnih politika u šest od sedam navedenih područja. Naime, osim politike državljanstva u ovim državama, koja je počivala na načelu da je svaki građanin postao državljaninom činom rođenja, sva ostala sredstva izgradnje nacije u državi bila su u dominantnoj funkciji izgradnje mađarstva ili jugoslavenstva/srpsstva – od jezika i obrazovanja preko mogućnosti zapošljavanja u javnim službama i stupnja centralizirane vlasti preko nacionalnih simbola i služenja vojne službe, što je onda dodatno otežavalo prilike i stvaralo smetnje u njihovoj ne do kraja završenoj nacionalnoj integraciji u hrvatsku naciju. Prostor privatnosti i samoinicijativna izgradnja kulturnog i informativnog prostora, koji se usto i uvelike samofinancirao, bili su dulje vrijeme jedini prostor za očitovanje nacionalnog identiteta te prostor neformalne društvene socijalizacije bunjevačkih Hrvata.

Izgradnja tzv. bunjevačke nacije na koncu XX. stoljeća

Proces izgradnje tzv. bunjevačke nacije nastavljen je koncem osamdesetih godina XX. stoljeća u Srbiji još u vrijeme režima s nepodijeljenom vlašću – socijalizma, i traje *in continuum* sve do danas, ali ne posve jednoznačno i razvojno uzlazno. Naime, u ovisnosti od konkretne političke konstelacije, te ideologije, potreba i interesa vladajućih partija, hrvatsko-srpskih odnosa, ovaj je proces mijenjao dinamiku i intenzitet ostvarivanja, raspoložive resurse državne moći i financija, vlastito značenje i značaj na unutarnjopolitičkom planu, stupnju i raširenosti antihrvatskih sadržaja. Pa ipak, sam proces, osim u kratkom razdoblju od konca 2000. do sredine 2003.,²⁶ u svojem temeljnome cilju nije bio nikada od službenih tijela države Srbije doveden u pitanje – naprotiv: kontinuirano je bio potican i uživao podršku.

Pri tomu, mogu se razlikovati nekoliko faza takvih politika. Prvu fazu, koja je trajala do konca 1995., karakterizira nijekanje postojanja Hrvata u Vojvodini, što je pratilo etnički motivirano nasilje prema Hrvatima, uz slučajeve ubojstva kao ishodom,²⁷ uz istodobni afirmativan odnos prema Bunjevcima i Šokcima koji su nijekali hrvatski nacionalni identitet. U drugoj je fazi, od 1996. pa do sloma Miloševićeva režima, bilo na djelu toleriranje postojanja Hrvata ali i onemogućavanja razvoja njihove manjinske institucionalne infrastrukture i zapriječavanja ostvarivanja manjinskih prava u prostorima državnog sustava (prosvjeta, informiranje, kultura i službena uporaba hrvatskog jezika), dok su osnaženi procesi izgradnje tzv. bunjevačke nacije. Za vrijeme vlade Zorana Đinđića, od 2001. do 2003., imamo značajne otklone od Miloševićevog naslijeđa – Hrvatima se priznaje status nacionalne manjine, postaju objekti pozitivnih politika priznanja, počinju se ostvarivati manjinska prava te uspostavljati manjinska nacionalna infrastruktura, a izgradnja tzv. bunjevačke nacije gubi državnu potporu. Dvije vlade Vojislava Koštunice, u razdoblju od 2004. do 2008., na planu manjinskih politika uvode određene restauracijske tendencije, napose kada je u pitanju potpora izgradnje tzv. bunjevačke nacije, te šire prostor simulacija prema rješavanju manjinskih pitanja, što se

²⁴ O ovome vidi šire u: Monsera Giberno, *Nacionalni identitet i modernost*, u: *Beogradski krug*, br. 3-4/1996. i 1-2/1997., str. 50-65.

²⁵ Vil Kimlika, *Multikulturalno građanstvo – liberalna teorija manjinskih prava*, Centar za multikulturalnost, Novi Sad 2002.

²⁶ U to je vrijeme, zbog nastojanja novih vlasti da se oslobode balasta Miloševićeva naslijeđa, čega su izravni proizvođači i sudionici bile i institucije onih Bunjevaca koji su nijekali svoje hrvatstvo ali i pojedinci, državna podrška izgradnji tzv. bunjevačke nacije izostajala.

²⁷ O tome vidi dokumentirano u Tomislav Žigmanov, *Osvajanje slobode : Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica 2011., str. 37

posebice negativno odrazilo na Hrvate u Vojvodini. Posljednja srbijanska vlada Mirka Cvetkovića nije pokazala veći interes za rješavanje problema s kojima su se predstavnici hrvatske zajednice suočavali, recimo u području obrazovanja,²⁸ dok je proces izgradnje tzv. bunjevačke nacije dobio na većoj kvaliteti – država financira standardizaciju bunjevačkog govora.

U korijenu, pak, projekta izgradnje tzv. bunjevačke nacije Miloševićeva režima²⁹ bila je ideja da se na temelju, iz povijesti nasljedovanoga i relativno živućeg, subetničke osnove i regionalnih imena Hrvata u Vojvodini – isprva Bunjevaca i Šokaca skupa, a kasnije samo Bunjevaca – podupru procesi „izgradnje nacije“, čiji ishod će biti onda sadržan u jednom zasebnom sociokulturnom i institucionalno strukturiranom činitelju: tzv. bunjevačko-šokačkoj, to jest kasnije tzv. bunjevačkoj naciji. Ovaj se složeni proces, temeljen u radnji na već naznačenim modelima, počeo realizirati na sljedeći način u Srbiji koncem 80-ih i početkom 90-ih godina XX. stoljeća, u vrijeme neposredno prije i tijekom agresije na Republiku Hrvatsku: spram ovdašnjih se Hrvata postupalo destruktivno na skoro svakome planu društvenoga života i javnosti, a spram Bunjevaca i Šokaca suprotno od toga – od strane države su poduzimane različite afirmativne mjere u rasponu od pomoći u institucionalnoj izgradnji preko financijske potpore njihovih aktivnosti do pomoći u oblikovanju sadržaja sjećanja, koji se ni na koji način nije naslanjao na inherentne mjesne hrvatske sadržaje!

Ove aktivnosti imale su za cilj da putem širenja straha, antihrvatskom propagandom i isto takvim djelovanjem – otvorenom diskriminacijom i toleriranjem etničkoga nasilja, s jedne strane, dovedu u pitanje i oslabe ionako skromne potencijale hrvatskog nacionalnog identiteta u Vojvodini te mogućnosti ustroja i razvitka njihove manjinske institucionalne infrastrukture, što je kod građana, među ostalim, snažilo potrebu za češćim korištenjem etničke mimikrije u vidu izjašnjavanja Jugoslavenima, te Bunjevcima i Šokcima, a s druge strane otvaralo je prostor za izdvajanje bunjevačkih i šokačkih subetničkih identitetskih sastavnica iz nacionalnohrvatskoga okvira, kako onoga općenitoga tako i regionalnoga, te započimanje njegova institucionalnog ustrojavanja, to jest uobličavanja i realiziranja procesa izgradnje tzv. bunjevačke nacije, budući da će Šokci, zbog neprihvatanja takve politike, biti u drugoj polovici 90-ih godina XX. stoljeća isključeni.

Konkretno govoreći, koncem 80-ih i početkom 90-ih godina XX. stoljeća je u srbijanskim državnim medijima (*Večernje novosti*, *Politika ekspres*, *Politika*, *Dnevnik*, Radiotelevizija Novi Sad, Radiotelevizija Beograd...), kao dio širih priprema za rat koji se planirao, bilo izuzetno negativno predstavljano sve hrvatsko, što je vrhunilo optužbama o krivnji za genocid u II. svjetskom ratu, pa i onog dijela hrvatskog naroda koji živi na teritoriju Vojvodine. Nastavno se, zatim, o ovdašnjim Hrvatima plasiraju različite dezinformacije, laži, objede u srbijanskim medijima – o njima se, na primjer, piše kao o „secesionistima“, optužuje ih se za „ustaštvo“, šire se informacije ne samo o tomu kako oni financijski pomažu rat u Hrvatskoj već i da se tajno naoružavaju s „kalašnjikovima“, objavljuju se prilozi o „specijalnoj ulozi“ i „glavnoj krivici“ Katoličke crkve u razbijanju Jugoslavije...³⁰ Tomu su uveliko pridonosili dopisnici pojedinih srbijanskih medija iz gradova u kojima u većem postotku žive Hrvati (Subotica, Sombor, Novi Sad), prenoseći netočne informacije o

²⁸ Recimo, do sredine 2012. godine Republika Srbija nije tiskala niti jedan udžbenik za potrebe nastave na hrvatskome jeziku, premda je obrazovanje na hrvatskome započelo školske 2002./03. godine, a istodobno zaprječava različitim administrativnim mjerama uvoz istih iz Republike Hrvatske.

²⁹ Napominjemo da je to bio dio širih nastojanja tadašnje srbijanske politike na planu pristupa i drugim nacionalnim manjinskim zajednicama. Konkretno govoreći, objekti tih nastojanja nisu bili jedino vojvođanski Hrvati, nego i Rumunji u istočnoj Srbiji, Bugari na jugu Srbije, Bošnjaci u Sandžaku itd... U osnovi je primijenjen isti postupak: izdvajanjem i favoriziranjem subetničkih imena pristupilo se procesu izgradnje novih tzv. nacija (Vlaha od Rumunja, Šopa od Bugara, Muslimana od Bošnjaka...), što je imalo različite uspjehe u tim zajednicama. Pri tomu je glavni cilj srbijanskih vlasti bio lakša i jednostavnija asimilacija manjinskih zajednica, ograničavanje utjecaja matičnih država na očuvanje njihova identiteta, onemogućavanje njihova protivljenja ratnom programu koji su srbijanske vlasti poduzele te posredno isključivanje pripadnika manjina iz redistribucije dobara, napose ekonomskih, tijekom tranzicijskih procesa, budući da su se snage trošile na borbe oko identiteta.

³⁰ Dio toga može se pratiti kroz reakcije u tiskovinama na hrvatskom jeziku tijekom devedesetih godina, prije svega u mjesečniku Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini *Glasi ravnice* te kasnije i u napisima neovisnog glasila – subotičkog dvotjednika *Žig*.

djelovanju hrvatskih institucija i organizacija, prije svega političke stranke – Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini, ali i uglednih pojedinaca. Sve to je pratilo i toleriranje od državnih i paradržavnih struktura organiziranog nasilja spram Hrvata – oni su u to vrijeme postali objekti etnički motiviranog, bilo verbalnog bilo fizičkog, nasilja, a isto se događalo i glede njihovih kulturnih, sakralnih i povijesnih spomenika.³¹ Dodatno, zbog srbijanske agresije na Republiku Hrvatsku, oni koji su se izjašnjavali Hrvatima bili su značajno više pozivani u rezervni sastav vojske, a oni koji su se izjašnjavali Bunjevcima ili Šokcima i bili uključeni u njihove institucije, prije svega u *Bunjevačku i šokačku stranku*, često su, kao pričuvni policajci u mjestima u kojima su Bunjevci živjeli, bili oni koji su uručivali takve pozive, čime su ne samo bili prepoznavani kao dionici „Miloševićevog zločinačkog pothvata“ nego su tako povećavani nesporednosti i napetosti unutar same hrvatsko-bunjevačke zajednice, što je također priječilo razvojne procese u artikuliranju i ostvarivanju njihovih interesa.

U atmosferi generiranog straha i produciranjem negativnih predodžaba o Hrvatima, te postojanja doziranoga etničkog nasilja, ujedno je u prvoj polovici i sredinom 90-ih godina XX. stoljeća odsustvovalo i financiranje njihovih aktivnosti, koje su postojale unatoč naznačenim negativnim pojavama a koje su bile usmjerene na očuvanje hrvatskog nacionalnog identiteta i artikuliranju njihovih interesa u regijama gdje su bili u značajnijoj većini (Subotica i okolica), što je uvelike ne samo obesmišljavalo nego i onemogućavalo njihova nastojanja.³² Od strane države su, naime, stvarane i smetnje u realizaciji određenih inicijativa, što je također onemogućavalo ustrojavanje njihove identitetske infrastrukture.³³ Bilo je također velikih problema u zapošljavanju Hrvata, protjerivani su iz državnih službi, kao što su vojska, policija, carina..., čime su im oduzimate gospodarske i financijske moći te sužavane životne perspektive, napose mlađima i obrazovanijima, koji su onda napuštali prostore Bačke tragajući za boljim uvjetima življenja. Treba reći da je u razdoblju od potpisivanja Sporazuma o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije (1996.) pa do pada režima Slobodana Miloševića (2000.) spram Hrvata oslabila državna diskriminacija, ali je uz snažne simulativne nanose i odsustvo državne financijske potpore i dalje priječeno ustrojavanje manjinskog institucionalnog okvira i mogućnost ostvarivanja manjinskih prava, što je u slučaju onih Hrvata koji su nijekali svoj nacionalni identitet bilo i nadalje poticano i podupirano.

Usporedo s ovim procesom, spram onih Hrvata koji su se izjašnjavali kao Bunjevci ili Šokci, od strane srbijanskoga režima postupalo se poticajno, proaktivno i posve afirmativno. To je ponajprije podrazumijevalo njihovo pozitivno predstavljanje i svakovrsno favoriziranje u javnosti. Zatim je omogućavana, i to prije svega Bunjevcima ali ne i Šokcima, politička reprezentacija, napose na centralnim i regionalnim razinama vlasti, čime je demonstrirana pozitivna politika priznanja „nacionalnih“ manjina.³⁴ Osiguravane su i sinekure pojedinim prvcima u gospodarstvu, prosvjeti i

---

³¹ Prve nasilne akte bilježimo na planu sknavljenja sakralnih objekata: počelo je u IX. mjesecu 1990. kada je podmetnuta minska naprava na franjevački samostan i crkvu u Baču, inače spomenik kulture pod zaštitom države, a u jesen 1990. podmetnuta je bomba pod vrata sakristije subotičke katedrale. Uslijedili su zatim napadi eksplozivnim sredstvima na crkve i župne stanove u drugim mjestima gdje žive vojvođanski Hrvati, poglavito u Srijemu (Šid, Novi Slankamen, Hrtkovci, Novim Banovcima, Ruma, Kukujevci, Srijemska Mitrovica...). Kao objekti etničkog motiviranog nasilja ubrzo su se pojavili i civili, a njihova imanja i imovina su također oštećivani. Naime, osim verbalnog vrijeđanja i šikaniranja, Hrvati su u Vojvodini, a napose oni u Srijemu i jugozapadnoj Bačkoj, bili tučeni, nasilno se ulazilo u njihove domove s prijetnjama da se sele (npr. Plavna i Bač), a bilo je slučajeva paljenja kuća i pomoćnih objekata (npr. Sombor, Bač).

³² Na primjer, kao hrvatsko glasilo, subotički dvotjednik *Žig* – počeo je izlaziti u prvoj polovici 1994. – nije dobio ni jedan dinar novčanih sredstava od strane države ili državnih tvrtki dok su istodobno *Bunjevačke i šokačke novine* dobivale i od tijela državne uprave i od državnih poduzeća.

³³ Na primjer, Demokratski savez Hrvata u Vojvodini formulirao je prijedlog za rješenje hrvatskog pitanja u Vojvodini u vidu platforme za kulturnu autonomiju Hrvata u Vojvodini, ista je u obliku zakonskog prijedloga predana Narodnoj Skupštini Republike Srbije na usvajanje 31. svibnja 1991., no o ovome se pitanju ni jedno tijelo srbijanske Skupštine nikada nije očitovalo.

³⁴ Njihovi, pak, najznačajniji politički predstavnici ulaze „na velika vrata“ u Miloševićev režim (npr. Ivan Sedlak je bio ministar bez portfelja zadužen za ljudska prava i prava nacionalnih manjina u Vladi Republike Srbije koncem 90-ih godina i to u vrijeme kada je bilo masovno kršenje ljudskih prava na Kosovu, Ana Prčić je zastupnica u parlamentu SR

državnoj upravi. Postojala je značajna financijska podrška njihovim nastojanjima na planu promidžbe, informiranja, kulture i konstituiranja sjećanja. Budući da vlastitih kvalitetnih i stručnih kadrova nisu imali, za svoje potrebe su koristili resurse srbijanske kulturne i znanstvene elite, okupljene oko najvažnijih državnih ustanova i institucija (Matica srpska, SANU i sveučilišta) napose na planu nijekanja hrvatskog nacionalnog identiteta i ustrojavanja vlastitog identitetskog okvira.³⁵ Ovo posljednje je posebno osnaženo za vrijeme vlasti Vojislava Koštunice (2003.-08.) u nastojanjima da se u škole uvede nastavni predmet „Bunjevački jezik s elementima nacionalne kulture“ (koncem 2004. i početkom 2005.) te rada na „standardizaciji“ tzv. bunjevačkog jezika.³⁶

Radi ostvarivanja gore naznačenih ciljeva, oni etnički Hrvati koji se smatraju samo Bunjevcima ili Šokcima, uz veliku pomoć državnih struktura, politički se organiziraju i 23. ožujka 1991. u Subotici osnivaju *Bunjevačku i šokačku stranku*. Kao svoj temeljni cilj u svom programskom dokumentu istaknuli su „očuvanje identiteta, kulture, veroispovesti i autentičnosti Bunjevaca kroz političko delovanje (...) da se stvori savremena država koja nama Bunjevcima predstavlja matičnu državu sa svim potrebnim institucijama i kompletnom infrastrukturom“.³⁷ Svoje je djelovanje, istina bez ikakvih postignutih relevantnih rezultata na izborima, tijekom 90-ih godina XX. stoljeća artikulara u političkom savezništvu sa Socijalističkom partijom Srbije Slobodana Miloševića i Srpskom radikalnom strankom Vojislava Šešelja, a nakon 2000. s Demokratskom strankom Srbije Vojislava Koštunice, pri čemu valja istaknuti da je bila u oporbi prvoj demokratskoj srbijanskoj vladi nakon II. svjetskog rata kojoj je na čelu bio Zoran Đinđić.³⁸ Sredinom 1992. osnivaju u Subotici i kulturnu ustanovu *Bunjevački kulturni centar*, a koncem 1993., bez obzira što imaju snažnu medijsku podršku srbijanskih i vojvođanskih listova (*Večernje novosti*, *Politika*, *Politika ekspres*, *Dnevnik*, *Dani...*), pokreću i vlastito glasilo *Bunjevačke i šokačke novine* te *Bunjevački kalendar*.³⁹ Na taj

---

Jugoslavije (1992.-96.) te viša činovnica pokrajinske administracije (1996.-2000.)). Isto tako, predstavnici vlasti su često slali poruke s pozitivnim sadržajima onim Hrvatima koji su se izjašnjavali samo za Bunjevce, među kojima je najsnažnija, čini se, bila ona dr. Ratka Markovića, tadašnjeg srbijanskog ministra, iz listopada 1996. kada je prilikom posjeta Subotici obećao Bunjevcima dobivanje „statusa naroda“, te „slobodno evidentiranje bunjevačke nacionalne pripadnosti u tom smislu što bi uvek postojala u svim vidovima iskazivanja i rubrika Bunjevci“ (navedeno prema t. ž., „I Bunjevci odoše u narod“, *Žig*, br. 57, str. 1, Subotica 1996.)!

³⁵ Među jezikoslovcima je u tim aktivnostima prednjačio prof. dr. Dragoljub Petrović iz Novoga Sada a među povjesničarima, također Novosađani, akademici Slavko Gavrilović i Čedomir Popov. Dragoljub Petrović je bio stručnim urednikom *Rečnika bačkih Bunjevaca*, što su ga 1990. skupa objelodanili Matica srpska i Novinsko-izdavačko poduzeće „Subotičke novine“ (urednici Jovan Jerković i Milovan Miković), čija je temeljna funkcija u vrijeme objave bila i više nego jasno niječuće hrvatski određena, napose je to isticano u javnim predstavljajima. Ove aktivnosti su nastavljene i nakon 2000. godine kada SANU i Matica srpska pomažu održavanje dvaju znanstvenih skupova te izdavanje publikacija s izlaganjima – *Zbornik radova sa simpozijuma „O Bunjevcima“ u Subotici 7-9. decembra 2006. godine*, Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine : Srpska akademija nauka i umetnosti, Ogranak Novi Sad, Subotica-Novu Sad, 2007., te *Etnolingvistička i istorijska istraživanja o Bunjevcima : zbornik radova sa naučnog skupa održanog 25. oktobra 2008. godine u Subotici*, Bunjevački informativni centar : Matica srpska, Subotica-Novu Sad, 2008.

³⁶ Točan pregled svih aktivnosti oko „bunjevačkog jezika“ i njihova sociolingvistička tumačenja vidi više u radnji: Petar Vuković, „'Bunjevački jezik' – korijeni, varijeteti, perspektive“, u: *Jezik i identitet : zbornik*, Zagreb-Split 2007., str. 699-710.

³⁷ *Bunjevačke i šokačke novine*, br. 1, Subotica 1993., str. 4

³⁸ To, drugim riječima, znači da su oni na izborima u jesen 2000. bili na strani poraženih snaga Miloševića režima, te da će stoga njihovo čelništvo i cijeli projekt izgradnje tzv. bunjevačke nacije biti neposredno nakon demokratskih promjena u Srbiji u nekoj vrsti vakuuma, uz značajnije naslanjanje na preostale visoko pozicionirane Miloševićeve kadrove u državnoj administraciji. To, pak, govori u prilog teze da izgradnja tzv. bunjevačke nacije nije moguća bez aktivnog sudjelovanja i potpore države Srbije i njezinih resursa! Tek nakon ubojstva srbijanskog premijera Zorana Đinđića i s dolaskom na vlast režima Vojislava Koštunice doći će ponovno do revitalizacije cijeloga procesa, no sada će se ći s diskretnijim metodama podrške, a vodstvo ovih Bunjevaca uvelike će promijeniti i svoje diskurzivne paradigme, no djelovat će suptilnije.

³⁹ Uređivačka politika *Bunjevačkog kalendara*, slično kao i *Bunjevačko i šokačkih novina*, počivala je cijelo vrijeme na nekoliko načela. Prvi je snažna afirmacija ideje da su Bunjevci samostalan narod, koji nema nikakve navezanosti na Hrvate. Taj je dio uređivačke platforme ostvarivan dvostrano – s jedne strane povijesni, etnografski i tradicijsko-kulturni nanosi, zatim istaknute osobe, pojave i institucije iz mjesne hrvatske povijesti, prikazivani su kao isključivo *bunjevački*, odvojeni od svoje integritetnosti u hrvatstvo, te su kao takvi pozitivno afirmirani, uz jasne implikacije na aktualno-političku funkcionalnost, a s druge strane mjesna je hrvatskobunjevačka povijest prešućivana. Na primjer, katolički

način, oni Bunjevci koji niječu svoje hrvatsko podrijetlo stvorili su, uz aktivno sudjelovanje i pomoć državnih institucija, još tijekom 90-ih godina XX. stoljeća minimalni institucionalni okvir za artikuliranje vlastitih identitetskih sadržaja, čija se ideološka bit, kako je već navedeno, očituje u nijekanju hrvatstva Bunjevaca i uopće antihrvatstvu.

Valja posebno istaknuti da ovakva „manjinska“ politika i izgradnja „novih nacija“ nije naišla na značajniju potporu vojvođanskih Šokaca i nikada nije dala trajnije rezultate u njih, za razliku od vojvođanskih Bunjevaca. To je, čini se, posljedica njihove potpuno dovršene nacionalne integracije tijekom povijesti i izgrađenije hrvatske nacionalne svijesti, što će na određeni način respektirati i idejni tvorci toga projekta Miloševićeva režima, jer će već u drugoj polovici 90-ih godina XX. stoljeća, a napose nakon 2000. godine, iz ovoga procesa Šokce i šokaštvo posve izostavljati. Tako je, recimo, posljednji, 16. broj *Bunjevačkih i šokačkih novina* izišao 23. lipnja 1995., e da bi nova serija njihovih tiskovina, obnovljena u prvoj polovici 1998., u nazivu išla bez šokačkog pridjeva – imale su samo naziv *Bunjevačke novine*.⁴⁰ To će biti nastavljeno i nakon demokratskih promjena u Srbiji u jesen 2000. – sve njihove od strane države osnovane manjinske institucije imaju isključivo i jedino bunjevački pridjev (npr. *Bunjevačko nacionalno vijeće*, *Bunjevački informativni centar*, *Bunjevačke novine*...).⁴¹ Na 5. je izbornoj skupštini *Bunjevačke i šokačke stranke* u Subotici 2003. iz njezina imena izbačen pridjev *šokačka* te joj je od tada naziv *Bunjevačka stranka*.⁴²

Nakon gotovo dvadesetljetnih aktivnosti državnih vlasti, uz dakako postojanje i minimalne podrške od strane jednog broja Hrvata koji su u jednom trenutku zaniijekali svoj hrvatski nacionalni identitet poradi vlastitih interesa, dobitaka i probitaka, na planu izgradnje tzv. bunjevačke nacije može se zaključiti da su ta nastojanja postigla određene rezultate. Među prvima treba istaknuti da su Bunjevci, barem prema kriteriju priznatosti koje određuje država Srbija, danas samostalna manjinska zajednica koja ima izgrađenu minimalnu manjinsku infrastrukturu – od tijela manjinske samouprave – Bunjevačkog nacionalnog vijeća, preko medija i školstva na „bunjevačkom jeziku“ do produkcije kulturnih sadržaja i okvira vlastitoga sjećanja, koje je još uvijek snažno antihrvatski određeno. S druge strane, proces konstituiranja hrvatske manjinske zajednice u Vojvodini, čemu su oni Bunjevci

---

svećenik Blaško Rajić, jedan od prvaka Hrvata u Vojvodini u prvoj polovici XX. stoljeća, i njegovo djelo rabljeni su posve izdvojeni iz konteksta njegova prohrvatskoga djelovanja (npr. u Kalendaru za 2001). Ili, reobjava bunjevačkih narodnih pripovjedaka (npr. u Kalendaru za 2000.) koje je sakupio i obradio Balint Vujkov, osoba koja se ne samo smatrala Hrvatom već je i uveliko pridonosila snaženju hrvatske kulture u Vojvodini te je zbog toga bio u nemilosti za vrijeme socijalističkog društvenog sustava. Druga je važna uređivačka linija bila usmjerena na prikazivanje bunjevačko-srpskih odnosa kao odnosa među *braćom*. Dio je to platforme koju je zagovarala i *Bunjevačko-šokačka stranka*, što je vrhunilo potpisivanje Povelje o neraskidivom jedinstvu Bunjevaca i Srba, o čemu je već u radnji bilo riječi. Također, to je podrazumijevalo predstavljanje svakog sveska kalendara u prostorijama Srpskog kulturnog centra „Sveti Sava“ u Subotici te izbor predstavljača. Treća sastavnica uređivačke politike bila je sadržana u vrlo oštroj kritici lokalnih vlasti u Subotici, osobito s otvorenih antimadžarskih pozicija, u kojoj su, osim razdoblja 1996.-2000., sa strankama vojvođanskih Mađara participirale i stranke vojvođanskih Hrvata – Demokratski savez Hrvata u Vojvodini i Hrvatski narodni savez (2000.-03.). Na taj način je neizravno kritizirana i politika ovdašnjih hrvatskih stranaka, što je trebalo pridonositi slabljenju njihova utjecaja u subotičkoj općini te povjerenju koje su imali kod birača, a izravnom glorifikacijom pokrajinskih, republičkih i saveznih instanci vlasti do 2000., koju su činili predstavnici Miloševićeve Socijalističke partije Srbije, suprugine mu Jugoslavenske ljevice i Šešeljeve Srpske radikalne stranke. Posebno će se afirmativno pisati o aktivnostima bunjevačkih vedeta Miloševićeva režima (npr. Ana Prčić, najprije savezna zastupnica – 1992.-96., kasnije dužnosnica pokrajinskih tijela uprave – 1996.-2000. te o ministru u srbijanskoj vladi Ivanu Sedlaku). Otvoreno antihrvatstvo očitovano je spram politike koju su sprovodile vlasti Republike Hrvatske, i to napose u razdoblju do demokratskih promjena u Srbiji 2000., uz gdjekad posve neprimjeren rječnik, koji je u to vrijeme inače korišten u dijelu srbijanskih medija (npr. „I dok Tuđmanove horde tiraju čeljad sa njevi vikovni ognjišta i cile Republike Srpske Krajine, uz put ubijajući, koljući i paleći sve što stignu...“ – Kalendar „za pristupnu 1996.“, str. 15). Nakon demokratskih promjena 2000., posljednja dva elementa uređivačkog koncepta – kritika lokalnih vlasti u Subotici i otvoreno antihrvatstvo spram Republike Hrvatske će se ublažiti ili će nestati, no prva dva će osnažena ostajati.

⁴⁰ Nakladnik je sada *Obnoviteljska bunjevačka matica*, a u nadnevku prvog broja stoji – 2. travnja 1998.

⁴¹ O njima sumarno vidi na internetskoj stranici www.bunjevci.com, koju su osnovali i uređuju Bunjevci koji niječu svoj hrvatski nacionalni identitet.

⁴² O ovoj problematici vidi šire u radnji Tomislava Žigmanova *Šokački Hrvati u Vojvodini na prijelazu tisućljeća : osnovne značajke društvenog položaja*, u: *Migracije i etničke teme*, 4/2009, Zagreb, str. 387-409.

koji su se izjašnjavali Hrvatima davali odlučujući prinos,⁴³ odvijao se uz velike poteškoće – bili su objekti kontroliranoga etničkog čišćenja (1991.-92 i 1995.-96.) i objekti etnički motiviranog nasilja (2004.), a djelovali su u društvu sa snažnim antihrvatstvom u javnosti, u čemu su značajno pridonosili i Hrvati koji su se izjašnjavali samo Bunjevcima, što je onda sve skupa uvjetovao odlazak elite, napose mladih i obrazovanih, te kadrovsko slabljenje. Pa ipak, unatoč takvim nepovoljnostima nakon 2000. godine proveden je proces ustrojavanja institucionalnog okvira a započeto je i financiranje iz proračuna ostvarivanja manjinskih prava.⁴⁴

Literatura:

- Milana Černelić, „Nastojanja da se bačkim Bunjevcima ospori pripadnost hrvatskom narodu“ (u: *Studia Ethnologica Croatica*, Vol. 6, Zagreb 1994., str. 85-103.
- Monsera Giberno, *Nacionalni identitet i modernost*, u: *Beogradski krug*, br. 3-4/1996. i 1-2/1997., str. 50-65.
- Vil Kimlika, *Multikulturalno građanstvo – liberalna teorija manjinskih prava*, Centar za multikulturalnost, Novi Sad 2002.
- Zvonimir Perušić, „Ako treba, i puške u ruke“, u: *Subotičke novine*, br. 29, Subotica, 1991., str. 7
- Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, Biblioteka XX vek, Beograd 1998., str. 30.
- Milan Subotić, *Na drugi pogled : prilog studijama nacionalizma*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju i I. P. „Filip Višnjić“, Beograd 2007.
- Petar Vuković, „'Bunjevački jezik' – korijeni, varijeteti, perspektive“, u: *Jezik i identitet : zbornik*, Zagreb-Split 2007., str. 699-710.
- Hans-Ulrich Wehler, *Nacionalizam : povijest, oblici, posljedice*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2005.
- Naco Zelić, „Hrvatsko proljeće i bački Hrvati“, u: *Dani Balinta Vujkova : dani hrvatske knjige i riječi – Zbornik radova 2002.-2005.*, str. 215-243.
- Tomislav Žigmanov, *Šokački Hrvati u Vojvodini na prijelazu tisućljeća – osnovne značajke društvenog položaja*, u: *Migracije i etničke teme*, 4/2009, Zagreb, str. 387-409.
- Tomislav Žigmanov, „Izgradnja tzv. bunjevačke nacije u Srbiji i vanjska politika Republike Hrvatske“, u: *Identitet bačkih Hrvata*, Hrvatski institut za povijest i Hrvatsko akademsko društvo, Zagreb-Subotica, 2010., str. 319-355.
- Tomislav Žigmanov, *Osvajanje slobode : Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica 2011.

The Republic of Serbia's policies towards the Croats through the prism of the foundation of the so-called Bunjevci nation

⁴³ Veći dio i političke – Bela Tonković, Antun Skenderović, Lazo Vojnić Hajduk, Stanka Kujundžić, Martin Bačić, Petar Kuntić..., i intelektualne – Lazar Merković, Petko Vojnić Purčar, Vojislav Sekelj, Slaven Bačić, Stevan Mačković..., elite svih Hrvata u Vojvodini činili su upravo bunjevački Hrvati.

⁴⁴ Glavnina stvari glede toga dogodila se u drugoj polovici 2002., kada je formaliziran osnutak Novinsko-izdavačke ustanove „Hrvatska riječ“ pri Skupštini Autonomne Pokrajine Vojvodine, zatim pokrajinski je parlament prihvatio inicijativu da i hrvatski jezik bude u službenoj uporabi na teritoriju pokrajine, započeto je obrazovanje na hrvatskom jeziku u Vojvodini, preciznije u Bačkoj, a u prosincu 2002. uspješno je održana i Elektorska skupština manjinskog samoupravnog tijela na kojoj je izabrano 35 vijećnika za Hrvatsko nacionalno vijeće. No to ne znači da problema nema i da se oni uvijek pozitivno razrješuju – i vojvođanski Hrvati, naime, očituju određene slabosti kada je u pitanju institucionalni razvoj, strategijsko određivanje spram budućnosti te planiranje i artikuliranje nacionalnomanjinskih interesa.

Abstract

The study simultaneously follows up the effects of the minority policies that have been conducted in the Republic of Serbia from the late 80s of the XX century until the present, concerning the Croats in Vojvodina, as well as the process encouraged and supported by the Serbian government- the foundation of the Bunjevci nation. In doing so, several phases of such policies may be distinguished. The first phase, which lasted until the end of 1995, can be named as a stage of denying the existence of Croats in Vojvodina, which was accompanied by ethnically motivated violence against the Croats, with murder cases as an outcome. At the same time there was an affirming attitude towards Bunjevci and Šokci who denied the Croatian national identity. In the second phase, from 1996 to the collapse of the Milosevic regime, there was tolerance towards the existence of the Croats, along the prevention of the development of their minority institutional infrastructure and the denial of their minority rights in the areas of the state system (education, information, culture and the use of the Croatian language), while the foundation processes of the so-called Bunjevci nation were enhanced. During the government of Zoran Djindjic, from 2001 to 2003, there were significant deviations from the Milosevic legacy – the Croats were recognized the status of national minority with minority rights started being exercised, the infrastructure established and the foundation of the so-called Bunjevci nation was losing the support of the government. The two governments of Vojislav Kostunica, in the period from 2004 to 2008, introduced certain restorative tendencies in the field of minority policy, especially regarding the support for the foundation of the so-called Bunjevci nation and broadened the space for the simulations in solving the minority issues which had particularly negative impact on the Croats in Vojvodina. Previous Serbian government of Mirko Cvetkovic did not show greater interest in solving problems the representatives of the Croatian community faced, for example in education, while the process of the foundation of the so-called Bunjevci nation got the higher quality - the state funded the standardization of Bunjevacki speech.

Keywords: Croats, the so-called Bunjevci nation, minority policies, Serbia